

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 930 (477) «19/20»

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-38-106-108>

Ігор Мазило

Вінницький національний аграрний університет,

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

E-mail: mazyloigor15@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-002-3752-2588>

Гончаренко О. М. Проблема колабораціонізму на теренах Рейхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації в сучасній вітчизняній історіографії: інституційне визначення змісту та форм співпраці, основні тенденції історичних реконструкцій (1991–2019 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 186 с.

Анотація. У статті проаналізовано сучасне вітчизняне історіографічне наукове видання, присвячене розгляду складної проблеми в історії минулої війни, яким є колабораціонізм на територіях рейхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації. Це дає можливість досліднику і просто читачеві більш глибоко проникнути в розуміння такого складного історичного явища, яке охоплює багато сфер життя людей на окупованій німецькими загарбниками і їхніми союзниками територіях. Ця територія була доволі великою і приблизно досягала 479,3 км кв. До першого входили округи: «Київ», «Дніпропетровськ», «Житомир», «Волинь і Поділля», «Миколаїв», «Таврія». У військовій зоні перебували економічно розвинуті області тодішньої УРСР. У Донбасі до війни видобували вугілля близько 800 шахт. Тому окупаційний режим на цих землях мав свою специфіку, а відтак децю відмінним було становище і поведінка цивільного населення. Тож автор розглянув зазначену наукову проблему з урахуванням цієї специфіки.

Ключові слова: колабораціонізм, цивільне населення, окупація.

Історії України в часи німецько-радянської війни присвячено багато книг, статей як в радянській історіографії, так і в дослідженнях істориків, публіцистів у роки новітньої української державності, адже в тій війні вирішувалася і доля українського народу, перспектива його існування. Про героїзм і жертвність українського народу, який ціною мільйонів своїх життів наближав перемогу, видано багато досліджень, а проблему співпраці з окупантами місцевого населення почали досліджувати історики, краєзнавці лише в останні десятиліття. Автори пояснюють це історичне явище наслідком адаптації населення, яке вимушено було залишене на окупованій ворогом території, до екстремальних умов війни і окупації, що справедливо заперечує «схильність до зрадництва» як родової плями українців.

Автор вказаної монографії поглянув на таке явище в багатомірному вияві, через призму свого історіографічного дослідження. Він у першому розділі, аналізуючи думки дослідників, подає причини, які обумовили феномен колабораціонізму в роки війни, і розглядає різні види цього явища, найперше як вимушену співпрацю з окупаційною адміністрацією в господарській сфері, що мало економічні та соціальні причини, а саме через існування загальної трудової повинності, та життєві обставини, в яких перебувало цивільне населення в райхскомісаріаті «Україна» та військовій окупаційній зоні.

Автор, посилаючись на іншого відомого дослідника тієї війни – М. В. Ковалю, стверджує, що колабораціонізм в роки минулої війни став можливий серед тих, хто залишився на окупованій території України, й став доволі поширеним з власною соціальною та політичною базою (с. 8).

Автор наводить думку історика Я. Грицака, що до видів колабораціонізму можливо віднести як вимушений, так і добровільний, також ідеологічний. Переважно колабораціонізм мав ще й територіальний вимір. Єдиною частиною України, де німці заохочували колаборацію, стала Галичина. Пояснює Грицак це тим, що для західних українців ні Польща, ні СРСР не були «своєю країною» (с. 9).

На думку автора монографії, виважено до розуміння поняття колабораціонізм підійшли відомі історики – Лисенко О. Є. та Муковський І. Т., стверджуючи, що це явище стосується всіх, хто так чи інакше, безпосередньо чи опосередковано, сприяв Третьому Райху в реалізації політичного й соціально-економічного курсу його лідерів (с. 9).

Вважаємо, що конкретизує це поняття дослідник О. Романько, який виділяє його різновиди: політичний, адміністративний, військовий, економічний, культурний і побутовий (с. 10). Так, колабораціонізм кримських татар у 1941–1944 рр. він відносить до його політичного різновиду.

Автор дослідження справедливо зазначає, що вагомий внесок у розв'язання окресленої наукової проблеми зробила дослідниця з Кривого Рогу В. Шейкан, яка констатує, що колабораціонізм у цих окупаційних зонах виявився у широкому діапазоні: від побутового рівня до військового, економічних, культурних, адміністративних, індивідуально-політичних форм. (с. 12). Також зазначає, що «...більшість дослідників зображають євреїв виключно жертвами окупантів, а частина євреїв співпрацювала з ними в юденратах та єврейській поліції» (с. 31).

Автор вважає, що однією з форм колаборації була участь у збройних формуваннях ворога, і погоджується з тими дослідниками, які апелюють до цифри від 1,5 млн до 2 млн колишніх громадян СРСР, учасників різноманітних фронтових і допоміжних підрозділів німецьких збройних сил, з яких від 250 до 800 тис. були українцями (с. 15).

Автор монографії вдається до реконструкції як методу вивчення повсякденного життя місцевого населення в умовах окупації, через призму його історіографічного бачення. Він дійшов висновку, що не лише лояльна, а й нейтральна (чи то пасивна) частина населення бажали цього чи ні, але були змушені йти на різні форми співпраці. Навіть подібним чином діяли і прибічники колишньої, радянської влади, адже звичайні життєві потреби в їжі, одязі, житлі впливали на поведінку людей. Це і дало можливість розуміння поведінки місцевого соціуму в період окупації. Сприяло до цього і тотальне руйнування економіки, яке обернулося тяжкими наслідками. Обумовлено це було не лише воєнними діями а й передислокацією оборонних підприємств на схід Радянського Союзу (с. 90, 91).

Цікавим для дослідника і читача є констатація того факту, що німецька пропаганда була дієвим засобом, яка спонукала певну частину місцевого українського населення стати на шлях співпраці з окупантами. Це і не дивно, адже на окупованій Україні видавалося 190 газет загальним тиражем 1 млн примірників, діяло 16 радіостанцій, кіномережа (с. 74). І як справедливо зауважує автор, ця пропаганда часто практикувала антисемітські настрої (с. 75, 77, 79, 82, 84). У такий спосіб окупаційна адміністрація намагалася спровокувати україно-єврейський конфлікт, тим самим сприяла створенню підґрунтя для здійснення Голокосту. Німці з моменту вступу на територію України переслідували українських громадян єврейського походження.

Окремі твердження автора потребують більшої аргументації. Особливо, коли мова йде про українців, які з березня 1939 року опинилися під угорською окупацією (с. 70). Професор Офіцинський Р. у своїй праці «Політичний розвиток Закарпаття у складі Угорщини (1939–1944 рр.)» (К., 1997) навіть самою назвою дослідження демонструє дещо відмінний погляд на окупаційний режим у цьому регіоні, де той мав і певну політико-правову характеристику. Також твердження, що радянська влада в Україні фактично була така ж окупаційна, як і нацистська, потребує певної аргументації (с. 150).

Ігорь Мазыло

Винницький національний аграрний університет,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Гончаренко О. М. Проблема коллаборационизма на территориях райхскомиссариата «Украина» и военной зоны оккупации в современной отечественной историографии: институциональное определение содержания и форм сотрудничества, основные тенденции исторических реконструкций (1991–2019 гг.). Киев: Ин-т истории Украины. 188 с.

Аннотация. В статье проанализировано современное историографическое исследование, посвященное рассмотрению сложной проблемы в истории прошлой войны, каким был коллаборационизм на территориях райхскомиссариата «Украина» и военной зоны оккупации. Это дает возможность исследователю и просто читателю более глубоко проникнуть в понимание такого сложного исторического явления, которое охватывает много сфер жизни людей на оккупированной немецкими захватчиками и союзниками территориях. Эти территории были большими и примерно достигали 479,3 км кв. В первый входили округа: «Киев», «Днепропетровск», «Житомир», «Волынь и Подолье», «Николаев», «Таверия». В военной зоне находились экономически развитые области бывшего УССР. В Донбассе до войны добычу угля вели около 800 шахт. Поэтому оккупационный режим на этих землях имел свою специфику, а затем несколько отличным было положение и поведение

.....
гражданского населения. Поэтому автор рассмотрел данную научную проблему с учетом этой специфики.

Igor V. Mazylo

Vinnitsia National Agrarian University,
PhD (History), Associate Professor

Goncharenko O.M. The Problem of Collaborationism on the Territory of the Reich Commissariat «Ukraine» and the Military Zone of Occupation in Modern Domestic Historiography: Institutional Definition of The Content And Forms of Cooperation, the Main Trends of Historical Reconstructions (1991–2019). Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2020. 186 p.

Abstract. *The article analyzes from the standpoint of modern domestic historiography, a scientific publication devoted to the complex problem in the history of the last war which is collaborationism, on the territories of the Reich Commissariat «Ukraine» and the military zone of occupation. This allows the researcher and just the reader to delve deeper into the understanding of such a complex historical phenomenon that covers many areas of human life on the territories occupied by the German invaders and their allies. This area was quite large and reached about 479, 3 km. sq. The first included such districts as: «Kyiv», «Dnepropetrovsk», «Zhytomyr», «Volyn and Podillya», «Nikolaev», «Tavria». In the military zone were economically developed areas of the then USSR. In the Donbass before the war about 800 mines mined coal. Therefore, the occupation regime in these lands had its own specifics, and therefore the situation and behavior of the civilian population was somewhat different. Therefore, the author considered this scientific problem taking into account this specifics.*

Key words: *collaborationism, civilian population, occupation.*

Статтю надіслано до редколегії 09.10.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 13.11.2021 р.